

Я.Я. Сідей,
суддя Хустського районного
суду Закарпатської області

S u m m a r y

The author studies methods of protection of civil rights and interests of a person who is not a party to the case or other participant of proceedings, nevertheless, the court ruled on his/her rights and freedoms. The author also makes reference to the possible ways of protection of legitimate rights and interests of a person, who was not involved into the case considered by the court of first instance

Способи захисту цивільних прав і свобод особою, яка не була учасником судового розгляду

Конституційна правосуб'єктність громадянина проявляється через механізм захисту цивільних та інших прав і свобод особи, яка не брала участі у розгляді судової справи, що стосувалася її інтересів. До прав, які підлягають цивільно-правовому захисту, відносяться всі майнові й особисті немайнові права, що належать суб'єктам цивільного права. У Цивільному процесуальному кодексі України (далі — ЦПК) передбачено збільшення способів захисту прав та інтересів шляхом визнання правочину недійсним, зміни правовідношення, припинення правовідношення, відшкодування моральної (немайнової) шкоди, визнання незаконними рішення, дії чи бездіяльності органу державної влади або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Застосування конкретного способу захисту цивільного права залежить як від змісту суб'єктивного права, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення. З цією метою суд повинен з'ясувати характер спірних правовідносин сторін (предмет і підставу позову), характер порушеного права позивача та можливість його захисту в обраний ним спосіб.

Зазначені способи захисту мають універсальний характер, вони можуть застосовуватись до всіх чи більшості відповідних суб'єктивних прав. Разом з тим указаний перелік не є вичерпним. Відповідно до абзацу 2 п. 10 ч. 2 ст. 16 Цивільного кодексу України (далі — ЦК) суд може

захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором чи законом. Існують особливості щодо захисту особистих немайнових прав, визначені ст. 275 ЦК, за якою захист цих прав здійснюється способами, встановленими у гл. 3 ЦК, і може здійснюватися також іншим способом відповідно до змісту цього права, способу його порушення та наслідків, що їх спричинило порушення.

Позов про визнання права подається у випадках, коли належне певній особі право не визнається, оспорується іншою особою, або у разі відсутності в неї документів, що засвідчують приналежність їй права. Тобто метою подання цього позову є усунення невизначеності у взаємовідносинах суб'єктів, створення необхідних умов для реалізації права й запобігання дій третіх осіб, які перешкоджають його здійсненню

Особа, законний інтерес або право якої порушено, може скористатися способом захисту, який прямо передбачено нормою матеріального права, або може скористатися можливістю вибору між декількома способами захисту, якщо це не заборонено законом. Якщо ж спеціальними нормами конкретні заходи не встановлені, то особа має право обрати спосіб із передбачених ст. 16 ЦК з урахуванням специфіки порушеного права й характеру правопорушення. Наявність недоліків у застосуванні судами способів захисту цивільних прав та інтересів спричинена неповним врегулюванням цього питання у законодавстві. Трапляються також випадки застосування судами іншого способу захисту, ніж той, який передбачено законом або договором.

Позов про **визнання права** подається у випадках, коли належне певній особі право не визнається, оспорується іншою особою, або у разі відсутності в неї документів, що засвідчують приналежність їй права. Тобто метою подання цього позову є усунення невизначеності у взаємовідносинах суб'єктів, створення необхідних умов для реалізації права й запобігання дій третіх осіб, які перешкоджають його здійсненню. Крім того, наслідком визнання права може бути визнання наявності або відсутності обов'язків у особи або їх припинення, визнання особи такою, що втратила право, визнання наявності правовідносин та інше, про що також можуть заявлятися позовні вимоги (постанова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 14 червня 2012 р. № 10 «Про судову практику розгляду цивільних справ у касаційному порядку»). До сфери дії п. 1 ч. 2 ст. 16 ЦК належать також суміжні способи захисту прав,

що не вносять зміни до існуючих правовідносин. Так, зокрема, у справах за позовом власника, який має підстави передбачати можливість порушення свого права власності іншою особою, про заборону вчинення нею дій, що можуть порушити його право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню (ч. 2 ст. 386 ЦК), про захист особистих немайнових прав, за заявами про визнання фізичної особи недієздатною, безвісно відсутньою, оголошення померлою, про встановлення фактів, що мають юридичне значення.

Визнання правочину недійсним як спосіб захисту цивільних прав і цивільних інтересів застосовується у випадках, коли необхідно відновити становище, що існувало до укладення правочину з порушенням умов, необхідних для чинності правочину (ст. 203 ЦК). Його застосування регулюється статтями 215—236 ЦК. Метою звернення до суду з таким позовом є застосування наслідків його недійсності (реституції), відшкодування збитків або моральної шкоди у випадках, коли її відшкодування передбачено законом. Про визнання оспорюваного правочину недійсним та про застосування наслідків його недійсності може бути заявлено як однією зі сторін правочину, так й іншою заінтересованою особою, права та законні інтереси якої порушено вчиненим правочином.

Покладення обов'язку **припинити дію, яка порушує право**, як спосіб захисту цивільного права чи інтересу можливе щодо триваючого правопорушення, вчиненого іншою особою, яким створюються перешкоди в здійсненні суб'єктивного права. Його застосовують, зокрема, у справах за позовами про усунення перешкод власнику в користуванні своїм майном (ст. 391 ЦК) та про неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності (статті 424, 432 ЦК) як запобіжний захід для забезпечення позову (ст. 152 ЦПК) тощо.

Відновлення становища, яке існувало до порушення, досить часто в позовних вимогах, що надходять до місцевих судів, поєднується з припиненням дії, яка порушує право і може проявлятися у вимогах: про виселення особи з незаконно зайнятого нею приміщення, про усунення перешкод у здійсненні права власності, про повернення власнику його майна із чужого незаконного володіння, про застосування наслідків недійсного правочину, про заборону використання твору без дозволу автора.

Спосіб захисту цивільних прав шляхом **примусового виконання обов'язку в натурі** застосовується в зобов'язальних правовідносинах у випадках, коли особа зобов'язана вчинити певні дії щодо позивача, але відмовляється від виконання цього обов'язку чи уникає його. Стосується він, зокрема, невиконання обов'язку сплатити кошти за виконану роботу, надані послуги, передати річ кредиторю (за договорами купівлі-продажу, міни, дарування з обов'язком передати річ у майбутньому), виконати роботи чи надати послугу за відповідним договором.

Припинення правовідношення як спосіб захисту права на практиці найчастіше застосовується у разі розірвання договорів. Цей спосіб, як і попередні, також може застосовуватись у поєднанні з іншими способами захисту, наприклад стягненням збитків чи неустойки, або мати самостійне значення

Зміна та припинення правовідношення як спосіб захисту цивільних прав можуть бути пов'язані з необхідністю змінити чи припинити існуюче правовідношення, наприклад, у зв'язку з порушенням його однією зі сторін (статті 651, 652 ЦК — для договірних зобов'язань). Ця вимога може мати місце у позові: про зміну вартості некомплектного товару чи товару, асортимент якого не відповідає умовам договору купівлі-продажу (статті 670, 684); про розірвання договору у зв'язку з невиконанням або неналежним його виконанням другою стороною (статті 708, 726, 755, 782, 783 ЦК) тощо.

Припинення правовідношення як спосіб захисту права на практиці найчастіше застосовується у разі розірвання договорів. Цей спосіб, як і попередні, також може застосовуватись у поєднанні з іншими способами захисту, наприклад стягненням збитків чи неустойки, або мати самостійне значення.

Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди регулюються положенням ст. 22 ЦК і проводяться як у договірних зобов'язаннях (ст. 611 ЦК), так і в позадоговірних зобов'язаннях (гл. 82 ЦК), якщо порушенням цивільного права особи їй завдано майнову шкоду чи призведено до збитків. Так, зокрема, підстави для відшкодування завданих збитків передбачені за порушення таких договірних зобов'язань як: договір купівлі-продажу (ст. 661, статті 678, 700 ЦК), договір дарування (ст. 721 ЦК), договір найму (статті 766, 768, 776, 780 ЦК), договір підряду (статті 848—850, 852, 858 ЦК). На вимогу особи, якій завдана шкода, та відповідно до обставин справи майнова шкода може бути відшкодована

і в інший спосіб, зокрема в натурі (передання речі того ж роду й тієї ж якості, поладження пошкодженої речі). У випадках порушення зобов'язання правовим наслідком цього може бути (як відповідальність) і сплата неустойки (штрафу, пені), якщо це передбачено договором або актом цивільного законодавства. Загальні положення щодо підстав відповідальності за завдану майнову шкоду визначені в ст. 1166 ЦК.

Поняття моральної (немайнової) шкоди і порядок її відшкодування визначені у ст. 23 ЦК. Підставами для відшкодування моральної шкоди можуть бути порушення майнових (статті 386, 396 ЦК), особистих немайнових (ст. 280 ЦК) прав особи, а також зобов'язань у випадках, передбачених договором або законом (ст. 611 ЦК), прийняття неправомірних рішень, а також дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб (ст. 1167 ЦК), заподіяння каліцтва, іншого ушкодження здоров'я або смерті особи (ст. 1168 ЦК) тощо. Моральна шкода, завдана неправомірними діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини. Незалежно від наявності вини відшкодовується шкода у випадках, передбачених ч. 2 ст. 1176 ЦК.

Визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб як спосіб захисту цивільних прав характеризується чітко визначеним суб'єктом, який спричинив шкоду, і це можуть бути державні органи чи їхні посадові та службові особи. Підставою для подання такого позову є прийняття незаконних рішень, незаконні дії чи бездіяльність зазначених органів, що призвели до заподіяння шкоди особі. Також відповідно до статей 1173—1175 ЦК така шкода відшкодовується незалежно від вини цих органів (осіб). У таких справах суд, по-перше, встановлює невідповідність рішення, дії чи бездіяльності органу державної влади або органу місцевого самоврядування вимогам закону чи іншим правовим актам (наприклад, рішення, прийняте органом, який не мав на це законних повноважень); по-друге, встановлює, чи порушуються суб'єктивні цивільні права й охоронювані законом інтереси фізичної або юридичної особи цим рішенням, дією чи бездіяльністю. До інших способів судового захисту цивільних прав чи інтересів можна віднести способи, які не охоплюються

переліком їх у ст. 16 ЦК, що визначені деякими законами та договорами, або застосування яких впливає із загальних положень про судовий захист. У судовій практиці траплялися випадки, коли суд захищав порушене право способом, не передбаченим ст. 16 ЦК, мотивуючи це тим, що законодавче обмеження можливості захисту права судом шляхом обмеження матеріально-правових способів захисту прав суперечить статтям 55, 124 Конституції України.

Особа має право пред'явити в суді таку вимогу на захист цивільного права, яка відповідає змісту порушеного права та характеру правопорушення. Пряма чи опосередкована заборона законом на захист певного цивільного права чи інтересу не може бути виправданю

Так, зокрема, в узагальненнях судів були відображені справи про зобов'язання замовника підписати акт здачі-приймання виконаних робіт і довідку про вартість виконаних робіт, про зобов'язання відповідача підписати акт установа меж, передання майна тощо. Суди також розглядали справи за позовами щодо: визнання незаконними дій нотаріуса та зобов'язання його вчинити певні дії, зобов'язання передати майно в статутний капітал, визнання незаконним рішення зборів співвласників майнових паїв, припинення права власності у спільному майні. Отже, в підсумку ефективний засіб повинен забезпечити поновлення порушеного права, а у разі неможливості такого поновлення — гарантувати особі можливість отримання нею відповідного відшкодування. Тим більше, що пріоритет міжнародного договору за наявності колізій із внутрішнім законодавством надає судам України широкі повноваження при обранні джерела права для вирішення конкретного спору.

Вимоги статей 3, 4 ЦПК стосовно того, що зазначені права та інтереси можуть захищатися лише способами, передбаченими законом або договором, призводять до відмови в захисті цих прав та інтересів у правовідносинах, для яких законом або договором не встановлено способів їх захисту. Положення цих статей не узгоджуються зі статтями 55, 124 Конституції, норми яких поширюються на всі без винятку правовідносини, що виникають у державі, загальними принципами ст. 3 ЦК про право звернення до суду за захистом і не відповідають Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція), виконання вимог якої є обов'язковим для України.

У ст. 6 Конвенції визначено право людини на доступ до правосуддя, а в ст. 13 — на ефективний спосіб захисту прав. Це означає, що особа має право пред'явити в суді таку вимогу на захист цивільного права, яка відповідає змісту порушеного права та характеру правопорушення. Пряма чи опосередкована заборона законом на захист певного цивільного права чи інтересу не може бути виправданю.

У вітчизняному цивільно-процесуальному законодавстві визначено правовий статус осіб, які беруть участь у справі (статті 14, 21, 97, 125, 141, 144 ЦПК), їх права та обов'язки у справах позовного, окремого та наказного провадження. Крім указаних осіб суд також захищає законні права та інтереси осіб, які не беруть (не брали) участі у справі, але суд вирішив питання про їх права та обов'язки.

Вивчення судової практики апеляційних судів та її аналіз у Верховному Суді України показали, що здебільшого причиною перегляду рішень у цивільних справах були неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи, невідповідність висновків суду обставинам справи, інші порушення або неправильне застосування норм матеріального чи процесуального права, не пов'язані безпосередньо із застосуванням способів захисту цивільних прав та інтересів

Рішення суду повинно бути законним та обґрунтованим. При його ухваленні судом у нарадчій кімнаті вирішується: чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги і заперечення, та якими доказами вони підтверджуються; чи є інші фактичні дані (пропущення строку позовної давності тощо), які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження; які правовідносини сторін впливають із встановлених обставин; яка правова норма підлягає застосуванню до цих правовідносин; чи слід позов задовольнити або в позові відмовити та ін. (постанова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 1 березня 2013 р. № 3 «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ»; далі — Постанова № 3). Головуючий проголошує рішення прилюдно, роз'яснює його зміст, порядок і строк оскарження. Після набрання рішенням суду законної сили сторони й треті особи із самостійними вимогами, а також їх правонаступники не можуть знову заявляти в суді ту саму позовну вимогу з тих самих підстав, а також оспорювати в іншому процесі встановлені судом факти і правовідносини. Не тільки

сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, гарантоване право на оскарження рішення суду в апеляційному та касаційному порядку, але й особам, які не брали участі у справі, а суд вирішив питання про їх права та обов'язки.

Вивчення судової практики апеляційних судів та її аналіз у Верховному Суді України показали, що здебільшого причиною перегляду рішень у цивільних справах були неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи, невідповідність висновків суду обставинам справи, інші порушення або неправильне застосування норм матеріального чи процесуального права, не пов'язані безпосередньо із застосуванням способів захисту цивільних прав та інтересів.

Окремо слід розглянути **оскарження судових рішень в апеляційному порядку.**

Відповідно до ст. 35 ЦПК, якщо суд при прийнятті позовної заяви, здійсненні провадження у справі до судового розгляду або під час судового розгляду справи встановить, що судові рішення може вплинути на права і обов'язки осіб, які не є стороною у справі, суд залучає таких осіб до участі в справі як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору.

Якщо рішенням суду не вирішувалось питання про права та обов'язки особи, яка не була залучена до участі у справі, то в разі подання нею апеляційної скарги з пропусшенням строку апеляційного оскарження положення ст. 297 ЦПК не може застосовуватись, оскільки питання про поновлення строку апеляційного оскарження вирішується щодо осіб, які мають право апеляційного оскарження

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки (далі — особи), мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково (Постанова № 3). Ухвала суду першої інстанції оскаржується в апеляційному порядку окремо від рішення суду у випадках, передбачених ст. 293 цього Кодексу. Строки апеляційного оскарження рішення суду встановлюються протягом десяти днів із дня його проголошення, ухвали суду — протягом п'яти днів. Якщо рішенням суду вирішено питання про права та обов'язки особи, яка не була залучена до участі у справі, то в разі подання нею апеляційної скарги з пропусшенням строку апеляційного оскарження суддя повинен діяти відповідно до положень

ст. 297 ЦПК. Пропущений процесуальний строк апеляційного оскарження може бути поновлено, якщо суддя-доповідач у своїй ухвалі визнав узалеженість від заявника цього строку неповажним, а заявник протягом встановленого законом строку навів інші поважні причини. Якщо рішенням суду не вирішувалось питання про права та обов'язки особи, яка не була залучена до участі у справі, то в разі подання нею апеляційної скарги з пропусшенням строку апеляційного оскарження положення ст. 297 ЦПК не може застосовуватись, оскільки питання про поновлення строку апеляційного оскарження вирішується щодо осіб, які мають право апеляційного оскарження.

Як при відкритті апеляційної скарги, так і при відмові від апеляційної скарги втрачається можливість розгляду заяви про приєднання до апеляційної скарги, оскільки така заява без апеляційної скарги не має свого самостійного значення. Проте зазначені особи не позбавлені права в загальному порядку подати апеляційну скаргу з клопотанням про поновлення строку на апеляційне оскарження

Особи вправі приєднатися до апеляційної скарги, подавши відповідну заяву до початку розгляду справи в апеляційному суді. Слід також наголосити, що у разі, якщо в заяві про приєднання до апеляційної скарги, поданої до початку апеляційного розгляду справи, фактично містяться інші вимоги або заявлені інші мотиви, ніж ті, що зазначені в апеляційній скарзі, то така заява вважається окремою апеляційною скаргою зі всіма наслідками, які з цього випливають. У заяві про приєднання до апеляційної скарги можуть міститися лише додаткові обґрунтування, уточнення вже поданої апеляційної скарги, у тому числі як питання факту, так і питання права (постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 р. № 12 «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку»; далі — Постанова № 12). Процесуальне законодавство надає право відкриття апеляційної скарги до початку розгляду справи в апеляційному суді (до постановлення ухвали про призначення справи до розгляду — ст. 302 ЦПК), перевірка обґрунтованості відповідної заяви не вимагається. У цьому разі суддя-доповідач постановляє ухвалу про повернення апеляційної скарги (частини 2 та 3 ст. 300 ЦПК). Має право відмовитися від апеляційної скарги особа, яка її подала, протягом

усього часу розгляду справи, і це питання вирішується апеляційним судом у судовому засіданні (ч. 4 ст. 300 ЦПК). Прийнявши відмову від апеляційної скарги, суд закриває апеляційне провадження за цією скаргою, а за наявності інших апеляційних скарг — продовжує апеляційне провадження за цими скаргами (скаргою).

Як при відкритті апеляційної скарги, так і при відмові від неї втрачається можливість розгляду заяви про приєднання до апеляційної скарги, оскільки така заява без апеляційної скарги не має свого самостійного значення. Проте зазначені особи не позбавлені права в загальному порядку подати апеляційну скаргу з клопотанням про поновлення строку на апеляційне оскарження.

Особи, які не брали участі в справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки, мають право подати до суду апеляційної інстанції всі наявні в них докази на підтвердження порушення їх прав

Апеляційний суд при перевірці законності й обґрунтованості рішення суду першої інстанції не має права виходити як за межі доводів апеляційної скарги, так і за межі вимог, заявлених у суді першої інстанції, крім випадків, передбачених частинами 3 та 4 цієї статті. За змістом п. 6 ч. 3 ст. 295, ч. 2 ст. 303 та п. 1 ч. 1 ст. 309 ЦПК апеляційний суд може встановлювати нові обставини, якщо їх наявність підтверджується новими доказами, що мають значення для справи (з урахуванням положень про належність і допустимість доказів), які особа не мала можливості подати до суду першої інстанції з поважних причин, доведених нею, або які неправомірно не були цим судом прийняті та досліджені, або доказами, які суд першої інстанції досліджував із порушенням встановленого порядку. Особи, які не брали участі в справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки, мають право подати до суду апеляційної інстанції всі наявні в них докази на підтвердження порушення їх прав.

Дослідження нових доказів проводиться, зокрема, у таких випадках, якщо: докази існували на час розгляду справи судом першої інстанції, але особа, яка їх подає до апеляційного суду, з поважних причин не знала й не могла знати про їх існування; докази існували на час розгляду справи в суді першої інстанції і учасник процесу знав про них, однак із об'єктивних причин не міг подати їх до суду; додаткові докази, що були витребувані раніше, з'явилися після ухвалення рішення судом першої інстанції; суд першої інстанції неправомірно виключив із судового розгляду

подані учасником процесу докази, що могли мати значення для вирішення справи; суд першої інстанції необґрунтовано відмовив учаснику процесу в дослідженні доказів, що могли мати значення для вирішення справи (необґрунтовано відмовив у призначенні експертизи, витребуванні доказів, якщо їх подання до суду для нього становило певні труднощі тощо); наявні інші поважні причини для їх неподання до суду першої інстанції у випадку відсутності умислу чи недбалості особи, яка їх подає, або вони не досліджені судом унаслідок інших процесуальних порушень.

Суд апеляційної інстанції при перевірці законності й обґрунтованості рішення суду першої інстанції може вийти за межі доводів апеляційної скарги згідно з частинами 3 та 4 ст. 303 ЦПК лише

в разі, якщо буде встановлено не правильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення.

За таких умов апеляційний суд перевіряє справу в повному обсязі й зобов'язаний мотивувати в рішенні вихід за межі доводів апеляційної скарги, проведення перевірки справи в повному обсязі. Якщо апеляційна скарга подана на рішення щодо частини вирішених вимог, суд апеляційної інстанції відповідно до принципу диспозитивності не має права робити висновки щодо неоскарженої частини ні в мотивувальній, ні в резолютивній частинах судового рішення, а в описовій повинен зазначити, в якій частині вимог судові рішення не оскаржуються.

За наслідками розгляду апеляційної скарги на рішення (ухвалу) суду першої інстанції апеляційний суд має право: постановити ухвалу про відхилення апеляційної скарги і залишення рішення (ухвали) без змін; скасувати рішення (ухвалу) суду першої інстанції й ухвалити нове рішення (ухвалу) по суті позовних вимог; змінити рішення (ухвалу); постановити ухвалу про скасування рішення суду першої інстанції і закриття провадження у справі або залишення заяви без розгляду (скасувати ухвалу, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції). Визнавши, що суд першої інстанції ухвалив рішення з дотриманням норм матеріального та процесуального права, а наведені в апеляційній скарзі недоліки у розгляді справи не вплинули на суть ухваленого рішення, апеляційний суд згідно зі ст. 308 ЦПК ухвалою відхиляє апеляційну скаргу та залишає рішення без змін і обов'язково наводить у ній мотиви, через які доводи

апеляційної скарги відхиляються. Водночас, законне, обґрунтоване та правильне по суті й справедливе рішення суду не може бути скасоване з одних лише формальних причин. За наявності підстав, передбачених ст. 309 ЦПК, апеляційний суд скасовує рішення суду першої інстанції та ухвалює нове рішення по суті позовних вимог або змінює його з таких підстав: неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи; недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд вважає встановленими; невідповідність висновків суду обставинам справи; порушення чи неправильне застосування норм матеріального або процесуального права, а також розгляд і вирішення справи неповноважним судом; участь в ухваленні рішення судді, якому було заявлено відвід на підставі обставин, що викликали сумнів у неупередженості судді, і заяву про його відвід визнано судом апеляційної інстанції обґрунтованою; ухвалення чи підписання постанови не тим суддею, який розглядав справу.

Апеляційний суд ухвалює рішення про зміну рішення суду першої інстанції у випадку, якщо помилки у неправильно прийнятому рішенні можливо усунути без його скасування, не змінюючи суть рішення, і вони стосуються окремих його частин, зокрема у разі виправлення помилок суду першої інстанції щодо розміру суми, що підлягає стягненню, розподілу судових витрат тощо

Порушення або неправильне застосування норм процесуального права можуть бути підставою для скасування чи зміни рішення, якщо таке порушення призвело до неправильного вирішення справи. Зокрема, порушення вимог ст. 59 ЦПК щодо допустимості засобів доказування, необґрунтована відмова суду в задоволенні клопотання осіб, які беруть участь у справі, у дослідженні доказів (ст. 60 ЦПК), порушення вимог ст. 215 ЦПК щодо змісту рішення суду тощо. Посилання в апеляційній скарзі на недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції вважав установленими, чи на невідповідність висновків суду обставинам справи підлягає перевірці апеляційним судом шляхом дослідження доказів, яким, на думку особи, що подала апеляційну скаргу, суд першої інстанції не дав оцінки або дав неправильну оцінку. Апеляційний суд ухвалює рішення про зміну рішення суду першої

інстанції у випадку, якщо помилки у неправильно прийнятому рішенні можливо усунути без його скасування, не змінюючи суть рішення, і вони стосуються окремих його частин, зокрема у разі виправлення помилок суду першої інстанції стосовно розміру суми, що підлягає стягненню, розподілу судових витрат тощо. Якщо помилки у такому рішенні стосуються фактичної сторони справи чи правового обґрунтування рішення, то їх усунення необхідно вважати також зміною рішення. Тому апеляційний суд не повинен усувати такі помилки ухвалою із зазначенням у ній про залишення рішення без змін із його уточненням чи доповненням.

У разі ухвалення нового рішення або його зміни суд апеляційної інстанції в мотивувальній частині рішення дає оцінку доказам, що наявні в матеріалах справи, а також новим доказам, якщо вони досліджувалися, в їх сукупності за правилами, встановленими ст. 212 ЦПК (п.19 Постанови № 12). Рішення суду підлягає скасуванню із закриттям провадження у справі або залишенням заяви без розгляду з підстав, визначених статтями 205 та 207 ЦПК. Ухвала суду підлягає скасуванню з направленням справи для продовження розгляду через неповне з'ясування судом обставин, що мають значення для справи; недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції вважає встановленими; невідповідність висновків суду обставинам справи; порушення норм матеріального чи процесуального права, які призвели до неправильного вирішення питання. У разі скасування ухвали суду першої інстанції з направленням справи на новий розгляд в ухвалі апеляційного суду обов'язково має бути зазначено, які порушення закону були допущені судом першої інстанції, чим це підтверджено. Проте в цьому випадку апеляційний суд не має права викладати в ухвалі доводи, які б указували або прогнозували певні результати нового вирішення справи чи свідчили про перевагу одних доказів над іншими, оскільки вирішення питання про прийняття відповідного рішення й оцінка доказів належать до повноважень суду, який розглядатиме справу.